

Post från Otto Nordenskjölds Antarktisexpedition 1901–1904

av Fred Goldberg

Polarforskaren Otto Nordenskjöld

Otto Nordenskjöld var systerson till den internationellt berömde svenske polarforskaren Adolf Erik Nordenskiöld som bl.a. lyckades genomsegla Nordostpassagen och navigera runt den Euroasiatiska kontinenten 1878-1880 med valfångstfartyget Vega. Adolf Erik hade själv länge velat göra en Antarktisexpedition men började känna sig för gammal mot slutet av 1800-talet och uppmuntrade därför sin systerson Otto att genomföra den första svenska Antarktisexpeditionen. Vid de internationella geografikongresserna 1895 och 1898, där Otto Nordenskjöld medverkade som svensk delegat, stod utforskandet av Antarktis, den sista utforskade kontinenten, högst på dagordningen. Ett flertal länder började planera och samordna sina aktiviteter. Tyskland och England hade beslutat sig för att sända ut expeditioner 1901 och 1902. Dessa expeditioner skulle gå till områden som låg söder om Afrika respektive Australien. Det gjorde att det område som Nordenskjöld var mest intresserad av, nämligen området söder om Sydamerika, som kallas Graham Land, var "ledigt". Han inriktade därför sin planering på att bege sig till detta område.

Efter stora bekymmer med finansieringen lyckades Nordenskjöld, med mindre bidrag från affärsmän och företag och med en

.....
FRED GOLDBERG, född 1942, är tekn. dr. och docent vid KTH. Han är VD för det egna företaget Materialdata AB, som bl.a. utvecklar avancerad utrustning för svets- och skärmaskiner. Han är också engagerad i trafiksäkerhetsarbetet och har bl.a. utvecklat ett elektroniskt körkort som ska förhindra olovlig bilkörning. Han bedriver också polar- och polarhistorisk forskning, vilket han kombinerat med sitt filateliintresse under ett 40-tal år.
.....

stor del egna medel och lån, utrusta en expedition och skaffa ett lämpligt fartyg, nämligen det berömda valfångstfartyget *Antarctic*. Han hade föregående år seglat med samma fartyg till Grönland, så han kände det väl. Fartyget, som använts för säl- och bottenose-fångst i Norra Ishavet, var på 353 bruttoton och hade byggts i Drammen 1871. Det seglade ursprungligen under namnet *Cap Nor*, hade en längd på 41 m och ett djupgående på 5 m. Fartyget var försett med en ångmaskin som kunde ge henne en fart på 7 knop. Svend Foyn inköpte fartyget för att utrusta en valfångstexpedition till Södra Ishavet och gav henne namnet *Antarctic*. Under befäl av H. J. Bull avseglade expeditionen 1893 och återvände 1895.

Otto Nordenskjöld inköpte fartyget i november 1900 av Carlsbergstiftelsen och lät bogsera det från Köpenhamn till Gamla Varvet och Lindholmens Mekaniska Verkstad i Göteborg, där hon fick en ordentlig översyn och bl.a. ett nytt roder. Till fartygets befälhavare lyckades han värva den mycket erfarne valfångstkaptenen Carl Anton Larsen från Sandefjord som varit två gånger i Antarktis på valfångst i det aktuella området 1892-1894 med valfångaren *Jason*. Otto hade kommit överens med kapten Larsen att han skulle bedriva valfångst med fartyget för att förhoppningsvis förbättra expeditionens ansträngda ekonomi.

Sydpolarexpeditionens deltagare

Expeditionens deltagare började samlas i Göteborg i början av oktober 1901 och bodde där på Hotell Göta Källare som blev expeditionens samlingsplats.

Jag tar i denna artikel upp namnen på alla expeditionsdeltagarna för att underlätta identifieringen om någon läsare skulle råka komma över ett brev eller kort från expeditionen. Expeditionen bestod av följande vetenskapsmän utöver Otto Nordenskjöld:

- Zoologen Axel Ohlin, född 1867, som medföljde Nordenskjöld till Eldslandet. Ohlin lämnade fartyget på Falklandsöarna den 22 augusti 1902 på grund av svik-

1. Expeditionskuvert med fransk text avsänt från Göteborg den 7 oktober 1901 till den amerikanske konstnären F.W. Stokes som skulle medfölja expeditionen. Kuvertet är adresserat till den amerikanske konsulin i Southampton, England men nådde inte adressaten som troligtvis var på väg till Buenos Aires där han anslöt sig till expeditionen mellan den 16 och 21 december 1901.

2. Expeditionens vetenskapliga stab avfotograferad hos hovfotografen Jonasen några timmar före avfärden den 16 oktober 1901. Bakre raden från vänster: Gösta Bodman, Carl Skottsberg och K.A. Andersson. Främre raden: Axel Ohlin, Otto Nordenskjöld, C. A. Larsen (*Antarctics* kapten) och Erik Ekelöf.

tande hälsa. Han dog 1902 efter hemkomsten men före expeditionens återkomst i tron att han var den siste överlevande.

- Meteorologen och fysikern fil. lic. Gösta Bodman, född 1875.
- Zoologen och fiskexperten fil. kand. Karl Andreas Andersson, född 1875.
- Botanisten fil. kand. Carl Skottsberg, född 1880.
- Läkaren och bakteriologen Erik Ekelöf, född 1875.
- Kartografen och löjtnanten Samuel A. Duse, född 1873, som engagerades strax före avresan, anslöt sig till expeditionen när den sista kollasten togs ombord i Falmouth, England.
- Geologen Johan Gunnar Andersson, född 1874, senare kallad Kina-Gunnar efter sina forskningsexpeditioner i Kina

för att leta efter världens äldsta människa. Han följde ej med expeditionen från början eftersom han först ville avlägga sin doktorsexamen i geologi och anslöt sig därför till expeditionen som vetenskaplig ledare den 7 april 1902 i Port Stanley, huvudorten på Falklandsöarna.

- Den amerikanske landskapsmålaren F. W. Stokes, som tidigare deltagit på Peary's Grönlandsexpedition 1893-1894, kom ombord i Buenos Aires och lämnade fartyget i Port Stanley den 7 april 1902.
- Den argentinske löjtnanten och kartografen José Sobral medföljde expeditionen från Buenos Aires den 21 december 1901 i utbyte mot att argentinska staten bidrog med kol och proviant till expeditionen.

Medelåldern på den vetenskapliga staben var endast 27,5 år. Kapten Larsen hyrde in

huvuddelen av besättningen i Norge. Dessa var erfarna män som varit med om många polarfärder. De var också vana vid valfångst som skulle bedrivas i Antarktis för att bättra på expeditionens skraka ekonomi. Den 14 oktober 1901 mönstrade följande på i Göteborg:

F.L. Andreassen, förste styrman,
f. 1858 i Norge

H.J. Haslum, andre styrman, f. 1856 i Norge

Axel Reinholdz, tredje styrman,
f. 1873 i Sverige

Anders Carlsen, förste maskinist,
f. 1864 i Sverige

Georg Carlsen, andre maskinist
(son till förstemasinisten),
f. 1883 i Sverige

G.F. Schönbeck, stewart, f. 1879 i Sverige

Anton Olsen Ula, båtsman, f. 1861 i Norge

Ole Johnsen Björnerud, smed,
f. 1858 i Norge

Ole Jonassen, fångstman, f. 1874 i Norge.
Övervintrade på Snow Hill-ön.

Toralf Grunden, matros och fångstman,
f. 1874 i Norge.
Övervintrade i Hoppets Vik.

Ole Olausen, segelmakare, f. 1880 i Norge

Ole Christian Wengersgaard, sjöman,
f. 1881 i Norge, dog på Pauletön
den 7 juni 1903.

Gustaf Åkerlundh, sjöman,
född 1883 i Sverige, övervintrade på
Snow Hill-ön som kock.

Axel Andersson, kock,
f. 1876 i Mariestad, Sverige

Carl Johanson, eldare, f. i Sverige

Wilhelm Holmberg, eldare, f. i Sverige

Jean Eggelin, matros, f. i Sverige.
Avskedades i Port Stanley
den 12 juli 1902.

Harald Eggelin, matros (broder till Jean),

f. i Sverige, avmönstrades av konsulen
den 15 juli.

M. Tofte, matros från Norge, mönstrade på
i Ushuaia?

Olaf P. Duus, matros från Norge,
mönstrade på den 20 augusti i
Port Stanley

J. Aitken, Falklandsöarna, mönstrade på
i Port Stanley 1902

F. Jennes, Falklandsöarna.

Janson, matros från Finland, mönstrade
på den 11 april och avskedades
den 12 juli 1902 i Port Stanley.

Den 16 oktober 1901 var allt klart till avfärd
men först skulle vetenskapsmännen och
kapten avfotograferas hos hovfotografen
Jonasen (se bild 2). Vid avfärden hade en
stor samling människor mött upp för att ta
farväl.

Eget vykort och brevpapper

Under expeditionens förberedelser lät Nordenskjöld tillverka ett svartvitt vykort, här kallat expeditionsvykort, föreställande fartyget Antarctic (i Tromsö), vilket återges på bild 3. Han lät också tillverka kuvert och brevpapper med expeditionens officiella namn på både svenska och franska. Kuverten med den svenska texten SVENSKA SYDPOLSEXPEDITIONEN resp. franska texten EXPÉDITION ANTARCTIQUE SUÉDOISE tillverkades i två format. Normalformatet var 124 x 156 mm och det mindre kuvertet hade måtten 95 x 145 mm. På de större kuverten är texten något större och har en längd på svenska på 60 mm och på franska 69 mm. Texten på de mindre kuverten på svenska har längden 48 mm och på franska längden 55 mm. Det tillverkades också två typer av brevpapper avpassade för de två kuvertstorlekarna och vid tryckningen av dessa användes samma klichéer på både svenska och franska. Dessa kuvert har huvudsakligen använts av Otto Nordenskjöld och Carl Skottsberg. Ett brev är också

ANTARCTIC

Setta i det första kuvertet så länge.

Tjing för öfrigt.

Göta W.

3. Expeditionens egenhändigt tillverkade vykort föreställande expeditionsfartyget *Antarctic* i Tromsø.

känt som avsänts av Erik Ekelöf till hans far. När J. G. Andersson anslöt sig till expeditionen på Falklandsöarna hade han med sig egna kuvert och brevpapper med texten Svenska sydpolsexpeditionen i en slags skrivstil. Texten var 59 mm lång och var tryckt på den större sortens kuvert och brevpapper. Endast ett kuvert med brev är hittills känt. De olika objekten avbildas på nästa sida.

Expeditionen hade dessutom en liten oval stämpel i storlek 21 x 34 mm med texten S/Y ANTARCTIC, SWEDISH EXPEDITION, som användes med violett stämpelfärg. Denna stämpel tillhörde förmodligen kapten Larsen och användes på många av expeditionens kort och brev i bästa filatelistisk anda, ibland på framsidan och ibland på baksidan. Den förvarades ombord på fartyget och användes tills fartyget förliste. Förmodligen följde den med i djupet (se t.ex. bild 5).

Post avsändes vid varje hamnanlöpning

Under resan från Sverige till Buenos Aires

gavs det rikliga tillfällen för deltagarna att skriva brev och kort och posta dessa vid varje hamnanlöpning. Med ombord fanns kameror samt framkallnings- och kopieringsutrustning. Bodman som var fysiker och meteorolog var också en duktig fotograf. Han lät därför tillverka egna fotografiska vykort och när dessa postades hade de oftast ett motiv från föregående hamnbesök.

De första kända brev och kort, förknippade med expeditionen, var adresserade till eller från Göta Källare i Göteborg. De första postala objekten från expeditionen avsändes från Sandefjord i Norge som var första anhalten. Där stannade *Antarctic* från den 17 till den 19 oktober för att ta ombord valfångstutrustning. Sedan gick färden vidare till Dover där Nordenskjöld sattes i land för att bege sig till London för att träffa polarforskarna Scott och Bruce, som bägge förberedde Antarktisexpeditioner. Det är ett brev känt, avsänt av Carl Skottsberg, som också han kom iland här. Vidare skulle Nordenskjöld också hämta en del utrustning och sedan bege sig till Falmouth där fartyget skulle komplettera kolförrådet med 125 ton Car-

4. Foton av brevpapper och kuvert från expeditionen:

Expeditionskuvert, av större storlek, med fransk text

Expeditionskuvert av mindre storlek med svensk text.

Brevpapper med fransk respektive svensk text.

Expeditionskuvert tillhörande J.G. Andersson.

EXPÉDITION ANTARCTIQUE SUÉDOISE.

N° 74.

SVENSKA SYDPOLSEXPEDITIONEN.

EXPÉDITION ANTARCTIQUE SUÉDOISE.

SVENSKA SYDPOLSEXPEDITIONEN.

Svenska sydpolsexpeditionen

diff-kol. Här anslöt sig också den 26 oktober löjtnanten och kartografen S.A. Duse till expeditionen.

Resan fortsatte söderut påföljande morgon och nästa korta strandhugg inträffade tidigt den 14 november på Cap Verdeöarna där man tog ombord färskvatten och 15 ton kol. Därifrån skickade Gösta Bodman ett kort hem med motiv från hamnen i Falmouth, föreställande den danska kryssaren *Valkyrien*, med vilken artighetsvisiter utväxlades (bild 5). Senare samma dag fortsatte resan med kurs mot Buenos Aires. Den 16 december kunde kapten Larsen lägga till vid kajen i stadsdelen Boca och därifrån sändes en del brev och kort.

Argentinas regering var mycket angelägen om att få en av sina landsmän med på expeditionen. När Nordenskjöld blev erbjuden kol och mycket proviant i utbyte var saken klar och den 21-årige löjtnanten José Sobral anslöt sig till expeditionen.

Mot Falklandsöarna för att skaffa nya hundar

Redan den 21 december 1901 gick färden vidare mot Falklandsöarna dit man ankom den 31 december på morgonen. Här införskaffades bl.a. 8 nya skotska fårhundar för att ersätta de 10 grönländshundar som dog under resan från Sverige. Dessa nya skotska fårhundar tålde inte grönländshundarna varför man hade mycket besvär med att hålla isär de båda hundraserna. Ett flertal gånger blev falklandshundar ihjälbitna av grönländshundarna som var större och vildare. Uppehållet i Port Stanley blev bara ett dygn långt men det gav tillfälle att hämta och skicka hem post. Nio stycken kort och brev som skickats härifrån är kända. På nyårsdagen hissas ankaret och färden går västerut till Nyårsön eller Staten Island som den också heter. Här skulle man besöka ett nytt observatorium och kalibrera sina kronomet-

5. Vykort skickat av Gösta Bodman till hans mor Anna i Uppsala.

Kortet avstämplat S:t Vincent den 14 november 1901 och ankom Uppsala den 27 november 1901. På kortet finns ett avtryck av expeditionens egen gummistämpel som förvarades ombord på fartyget.

rar och det gavs en sista möjlighet att avsända post innan färden gick ned till Antarktis. Från Nyårsön postades förmodligen följande nyårshälsning från Nordenskjöld och hans medarbetare till kapten Larsens fru Andrine (se bild 6 på nästa sida):

Medlemmar af Sydpolsexpeditionen glada veta att vi fått hafva Kapten Larsen till kamrat och kapten på fartyget under det kommande året, sända Fru Larsen med familj våra bästa välönskningar för samma år med tack för senast och med hopp att åter få träffas under följande år.

Otto Nordenskjöld

*Axel Ohlin, Carl Skottsberg, K. A. Andersson,
Gösta Bodman, S. A. Duse, Erik Ekelöf*

Denna speciella helsak med valörstämpel fick enbart användas inom Argentina. Trots att utrikes tilläggsporto tillfogats fick denna typ av försändelse ej skickas utomlands, varför frimärket och valörstämpeln förblev ostämplade.

Vid ankomsten till observatoriet visade det sig att det inte var färdigbyggt och expe-

ditionen fick fortsätta söderut med oförrättat ärende. Bild 7 på nästa uppslag visar ett kort från Bodman med motiv från Port Stanley, avsänt från Nyårsön. Det är ett egenhändigt tillverkat kort med foto av hamnen i Port Stanley. På bilden syns den berömda fullriggaren *Great Britain* som då i avriggat skick användes som hamnmagasin. Kortet har sedan befordrats och poststämpelats i Comodoro Rivadavia som ligger i södra delen av Argentina.

Till Antarktis

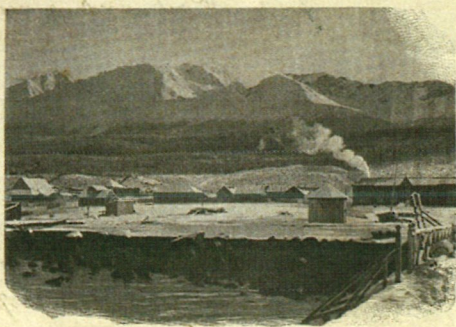
I den fortsatta beskrivningen försöker jag ge en noggrann beskrivning av tidpunkter och färdрут så att det går att identifiera var expeditionen befann sig då olika postala objekt skrevs och postades.

Efter att ha seglat förbi Sydshetlandsöarna och antarktiska halvöns västsida begav sig expeditionen in i Weddellhavet på halvöns östsida för att komma ner till de trakter där kapten Larsen varit med sitt fartyg *Jason* 1892-1894. Detta år rädde besvärliga isförhål-

Medlemmar af Expeditionsföretaget, glada
att veta att vi på kapten Larsen
till kamrat nu kapten på fartyget, under
det kommandet öfver, såsom fru Larsen och
familjen vara bättre välbefinnande på samma
år, mest tack för senaste och nu lepp att
äta för träffas under följande år.

Otto Nordenskjöld

FELIZ AÑO NUEVO

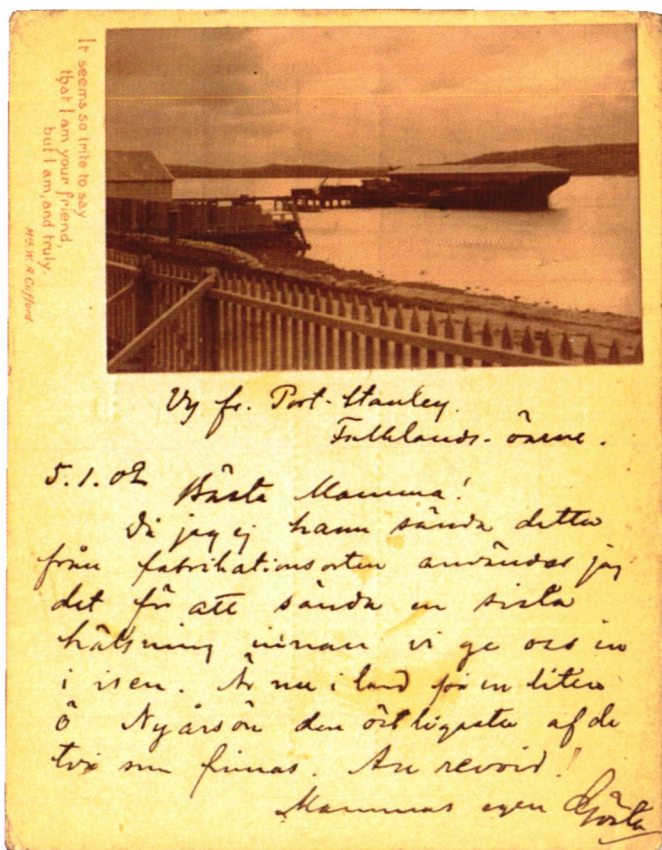

USHUAIA BAJO LA NIEVE (TIERRA DEL FUEGO)

Enero 1.º de 1902
(Port Stanley)

Helén Olin Carlström
H. A. Andersson Gösta Nordman
J. D. H. Erik Ekström

6. Baksidan av en argentinsk helsak med ett motiv från Eldslandet, skickad av Otto Nordenskjöld till kapten Larsens fru Andrine med nyårshälsningar från hela expeditionen.

7. Vykort avsänt av Gösta Bodman till hans mor från Staten Island eller Nyårsön som den också heter. Kortet är ett engelskt vykort på vilket ett eget foto från hamnen i Port Stanley har klistrats på.

landen och man tvingades etablera sig betydligt längre norrut än planerat. Expeditionen valde att sätta upp övervintringsstationen på Snow Hill-ön. Ilandsättande av virket till huset och all annan utrustning påbörjades den 12 februari 1902. Det valda området var mycket intressant ur geologisk synpunkt och på grannön Seymour hade kapten Larsen under sin Jason-expedition hittat de första fossilen i Antarktis. På denna ö kom Otto Nordenskjöld att senare göra sina intressantaste fossilfynd, härstammande från en utdöd pingvinart (*Anthropornis Nordenskjöldi*) som beräknas ha varit c:a 1,75 m hög.

Huset som monterades ihop på Snow Hill-ön strax intill en glaciär måtte endast 6,3 x 4 m och hade tillverkats av J. O. Weng-

ströms Mekaniska Snickerifabrik på S:t Paulsgatan i Stockholm. Förutom bostadshuset byggdes ett mindre förrådshus för att utgöra magnetobservatorium och lagerförråd. Vidare sattes burar upp för meteorologiska instrument, m.m. Den 14 februari lämnade Antarctic Snow Hill-ön och lämnade kvar expeditionens ledare, geografen och geologen Otto Nordenskjöld, meteorologen och fysikern Gösta Bodman, läkaren och bakteriologen Erik Ekelöf, den svenske matrosen och kocken Gustaf Åkerlundh, den norske alt-mulig-mannen Ole Jonassen samt den argentinske kartografen och meteorologassistenten löjtnanten José Sobral. Bild 8a på nästa sida visar hur huset såg ut vid denna tidpunkt.

8 a. Expeditionens hus på Snow Hill-ön. Huset hade ett arbetsrum, tre sovrum och kök på tillsammans 25 m².

8 b. Huset står fortfarande kvar på Snow Hill-ön i mycket gott skick efter renovering av argentinarna. Bilden är tagen från söder av författaren den 24 februari 2001. I bakgrunden ses den karakteristiska Cockburn-ön.

Tillbaka till Eldslandet

Från Antarktis återvände *Antarctic* först till Ushuaia som var den sydligaste bosättning- en på Eldslandet. Den 5 mars 1902 ankrade fartyget på red- den för att komplettera kol- och vattenförrådet. Trots att detta var första möjlighet att sända post hem från Antarktis är endast ett brev känt härifrån. Detta av- sände Skottsberg till sin mor. Posten lämna- de Ushuaia endast en gång i månaden och brevet passerade enligt stämpeln Buenos Ai- res först den 13 april. Skottsberg var mycket flitig med att skriva brev hem till sin mor, men dessvärre har frimärkena på de flesta av breven klippts bort och därmed är ofta av- gångsstämpeln datum okänd. Men det går ganska bra att bedöma var breven postades därför att det nästan alltid tog mellan 4 till 5 veckor för posten att nå Sverige.

Till Falklandsöarna och Syd-Georgien

Den 23 mars halades förtöjningarna in och kursen sattes mot Falklandsöarna. Efter en- dast tre dagar var man framme i Port Stan- ley och stannade där till den 11 april. Från detta strandhugg är två vykort med Port Stanley-motiv kända, avsända av Skottsberg och Duse. Bägge korten är poststämplade den 7 april. Vidare finns det ett brev från Otto till hans mor Anna samt ett egenhän- digt tillverkat kort från Gösta Bodman, ställt till kusinen Elsa Bodman (se bild 9 på nästa sida). Detta kort är ett av de mest in- tressanta objekten. Bilden på kortet förestäl- ler en liten istäckt ö och har texten:

Antarctic 10.02.02

Liggande i en rätt kraftig storm som fördröjer vår landsättning, sänder jag dig detta enastående vykort taget i Södra Ishavet och föreställande en nyupptäckt ö. Börjar nu bli vana vid temp. här nere. Islandets imponanta skönhet obeskrivlig. Ett dåligt isår ej kommit särdeles långt söderut. Allt väl ombord. Helsa slägt och vänner. Gösta

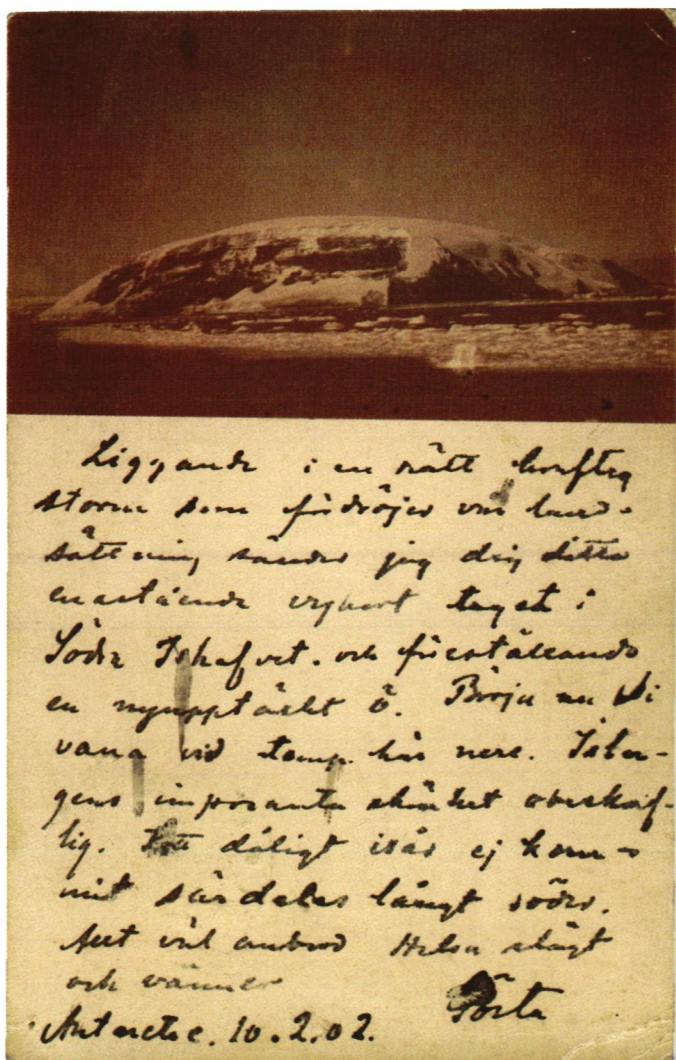
Kortet skrevs endast två dagar innan expedi- tionen nådde Snow Hill-ön. Där fraktade de skyndsamt iland utrustningen, avsedd för en övervintringsstation och den 14 februari tvingades fartyget skyndsamt lämna de sex som skulle övervintra för att inte bli in- stängt av snabbt annalkande packis norr- ifrån.

Marinbiologiska undersökningar

Den antarktiska vintern på södra halvklotet tillbringades med oceanografiska studier mellan Sydamerika och Sydgeorgien. Dessa studier leddes av K. A. Andersson. Strand- hugg gjordes på Sydgeorgien där J. G. An- dersson, Axel Ohlin och Carl Skottsberg fann jungfrulig mark att arbeta på. En av expedi- tionens viktigaste upptäckter var det kallaste kända djuphavsbäckenet med en vattentemperatur på -1,65°C. Vid denna tid fanns inget postkontor på Sydgeorgien så nästa tillfälle att sända hem post blev vid återkomsten till Port Stanley den 11 juli 1902. Här låg *Antarctic* kvar till den 9 sep- tember, tog ombord nya förråd och genom- förde en del underhållsarbeten. Under den- na period är fyra brev kända, med Skotts- berg som avsändare till tre av dem. Kapten Larsen skickade vid detta tillfälle ett "hem- gjort" vykort föreställande Nordenskjöld ur- lastande en båt på stranden av Snow Hill- ön. Kortet är adresserat till hans mor och har följande lydelse (se bild 10 på nästa upp- slag, där även framsidan visas):

18/7 1902. Kjäre Oberstinde

Jeg sender dem hermed en hilsen fra vinterstatio- nen idet deres søn som står bøjd over baaden gaar iland paa Snow Hill landet hvor vinterstationen

9. Ett av Bodman egenhändigt tillverkat kort under färden i Antarktis.
 Bilden visar en tidigare oupptäckt ö.

ligger. En del stor is ses liggande paa strandbred-
 den og det rige fosilfeld i baggrunden. Haaber å
 treffe alle mine kamerater lige glade og tilfredse i
 desember som da de steg iland. Venlig hilsen deres
 C A Larsen.

Som vi senare ska finna blev det inte riktigt
 som kapten Larsen hoppades.

Tillbaka till Eldslandet

Från Falklandsöarna gick fartyget tillbaka
 till Eldslandet. Den 15 september ankrade
Antarctic upp utanför den lilla engelska mis-
 sionsstation Harborton Harbour i Beagleka-
 nalen och satte iland expeditionens nye le-
 dare J. G. Andersson, som ville utforska den
 okända sjön Lago Fagnano 30 km inåt land.
 Sedan fortsatte man upp till Ushuaia för att
 klargöra fartyget för färden ner till Antark-
 tis, där de sex som övervintrat på Snow

11. Ett vykort tillverkat av Carl Skottsberg som kapten Larsen fått av honom att skicka till sin dotter Signe. Kortet föreställer Carl Skottsberg och *Antarctic* på rednen i Ushuaia, som ligger i Beaglekanalen, Eldslandet. Texten lyder:

Ushuaia den 25 oktober 1902.

Min kjaere datter Signe

Jeg sender dig herved mine beste Juleønsker og ønsket om et godt nyt Aar at Gud vil bevare dig Frisk og kjek saa vi atter faar laav at feire Jul sammen i vaart kjaere hjem.

Det ønskes af din Fader C A Larsen

Hill-ön väntade på att bli hämtade. De flesta brev och kort som skickades från Ushuaia blev stämplade i Buenos Aires. Det finns endast ett par brev kända med Ushuaias poststämpel. Bild 11 visar ett kort som kapten Larsen skickar till sin dotter Signe och som är daterat Ushuaia den 25 oktober och poststämplat Buenos Aires den 16 november 1902.

J. G. Andersson skulle få hjälp av några onaindianer att bära upp en kanot och annan utrustning till sjön. De införskaffade männen, som skulle hjälpa till att bära utrustningen från Harberton upp till sjön, frågade om de fick ta med sig sina fruar. Önskan bifölls, vilket kanske var tursamt, för

det visade sig att det var kvinnorna som skulle utföra det huvudsakliga bärandet.

Efter att ha rustat fartyget färdigt och toppat kol- och vattenförrådet gick *Antarctic* tillbaka till Harberton den 30 oktober 1902 för att bl.a. hämta upp J. G. Andersson. Duse och Skottsberg gick iland för att fotografera onaindianer. Detta var sista chansen att skicka post innan färden gick tillbaka till Antarktis. Kapten Larsen skickar bl.a. ett "hemgjort" vykort till Nordenskjölds mor föreställande sonen sittande på fartygsdäck-
et, med texten:

Harberton Harbour, Terra Del Fuego 31/10 1902

Jeg ønsker dem en glad og Velsignet Julefest samt et godt nyt Aar og med haab at det skal bringe dem deres Søn tilbage til Hjemmet.

Deres C A Larsen

Kortet är poststämplat i Buenos Aires den 7 november 1902 och kom att bli det sista som avsändes från *Antarctic* (se bild 12).

Övervintringsstationen på Snow Hill-ön

På Snow Hill-ön var expeditionens hus uppsatt på en isfri platå på 64,5°S. På bild 8b ses det på ett foto jag tog i februari 2001. Platsen visade sig vara is- och snöfri på grund av att stormar nästan jämt svepte fram där. Ur forskningssynpunkt visade sig platsen vara idealisk, speciellt ur geologisk och paleontologisk synpunkt. Under övervintringen gjordes slädfärder för att utforska omgivningarna och på Snow Hill gjordes kontinuerliga mätningar och observationer. Mat och bränsle hade man för drygt ett år. Vatten fick man genom att smälta is från den närbelägna glaciären. Till underhållning fanns en fonograf med sex rullar musik, som var en gåva från studiekamraterna i Uppsala. Den övriga underhållningen bestod av kortspel och böcker. Argentinararen Sobral lärde sig en drastisk svenska genom flitiga studier av ett par årgångar av skämttidningen Strix. Huset värmdes av ett par koleldade kaminer

men det förhindrade inte att temperaturen längs golvet ofta gick under noll, bildande en "glaciärpanel". Långa slädfärder gjordes för att studera omgivningarnas geografi och geologi, insamling av fossil mm.

Till våren vände *Antarctic* söderut för att utforska kusterna på den antarktiska halvöns västsida och öarna däromkring. Efter en månads arbete var det hög tid att hämta övervintrarna men då mötte fartyget ovanligt mycket is. Flera framstötar misslyckades och det beslöts att J. G. Andersson, S. A. Duse och alt-mulig-mannen Toralf Grunden skulle sättas iland på den antarktiska halvöns nordspets, vilket skedde den 29 december 1902. Därifrån skulle de på skidor försöka ta sig fram till Snow Hill-ön för att hämta de andra sex deltagarna. Efter ett par dagars marsch stoppades de av öppet vatten och fick vända om till fartyget. Vid återkomsten till landningsplatsen visade det sig att fartyget hade gett sig iväg och de kunde inte annat göra än att vänta på att bli häm-

12. Ett sista kort avsänt av C. A. Larsen till Otto Nordenskjölds mor från Haberton Harbour innan fartyget avseglade för att hämta övervintrarna. Eftersom fartyget förläste ett par månader senare var detta kort det sista som lämnade fartyget. Bilden förställer Otto på fartygets däck.
Bilden troligtvis tagen under resan till Buenos Aires.

tade. Den 12 februari säger J. G. Andersson att det nu är hög tid att förbereda sig på en övervintring. De tre bygger en stenhydda och börjar klubba så många pingviner de får möjlighet till, för att kunna lägga upp ett vinterförråd. Här sitter de sedan och väntar på att bli hämtade. Platsen döps till Hoppets vik eller Hope Bay som den numera är känd som.

Antarctic förliser

Antarctic försökte tränga fram till Snow Hill-ön från öster men fastnade i packisen och drev med den. Isen krossade sakta fartyget och när isen sedan släppte sitt grepp sjönk fartyget sakta men säkert. Händelsen inträffade den 12 februari och kom inte helt oväntat (se bild 13). De 20 ombordvarande räddade en del utrustning och proviant, spis och ett par livbåtar. Vid horisonten låg en av de få isfria öarna i denna del av världen. Den hette Pauletön. Efter 16 dagars slit med

släpande av båtarna över isen lyckades man ta sig iland på ön. Nu i slutet på februari var situationen ytterst prekär. Sex man väntade på att bli hämtade på Snow Hill-ön utan att veta vad som hänt. Hade fartyget förlist på den första tillbakafärden och ingen visste var de befann sig? Tre man befann sig i Hoppets vik med tre veckors proviant och ett tvåmanstält och på Pauletön uppehöll sig 20 man med en del utrustning, bl.a. segelduk, som användes som tält. Tur i oturen var att på Pauletön fanns en lätt tillgänglig vulkankrater, i vars botten det var gott om färskvatten, och terrängen bestod av enbart klappersten, som ägnade sig väl att bygga en långsmal stenhydda av. Här såväl som i Hoppets vik lyckades alla, med ett undantag, klara vintern under svåra umbäranden och dålig föda. Besättningsmannen Ole Wengersgaard dog under övervintringen den 7 juni p.g.a. av ett medfött hjärtfel och lungrot. Han begravdes under ett stenröse ett par hundra meter från "huset".

13. Ett vykort, föreställande *Antarctic's* undergång, framställt efter kaptens Larsens fotografier av tidningen *La Nación*.

Den 29 september 1903 bröt de tre i Hoppets vik upp från hyddan för att försöka nå Snow Hill-ön innan isen bröt upp. Det kom att bli en ytterst svår och besvärlig vandring över isarna som hade hunnit smälta en hel del och de fick tidvis släpa sig fram med vatten till knäna. Efter tretton dagar får de plötsligt syn på några svarta fläckar på isen som liknade sälar som kunde stå raklånga. När de kom närmare visade det sig att det var två människor med hundspann. Det var Nordenskjöld och Jonassen som var på en slädtur runt James Ross-ön. Tillsammans begav de sig skyndsamt tillbaka till Snow Hill-ön vilket tog 3,5 dagar och den 16 oktober, på dagen två år från avresan, kom de fram till huset. Här fick Ekelöf arbete med att ta sig an deras förfrusna fötter och de fick hålla sig lugna kring huset. Uppståndelsen och glädjen var stor när de tre kamraterna anlände, men frågorna kring Antarcis öde lade en viss sordin på stämningen.

Den märkliga återföreningen och räddningen

Den 31 oktober gav sig kapten Larsen av med fem kamrater i en av livbåtarna med kurs mot Hoppets vik. De ömsom seglade och ömsom rodde. Så småningom lyckades de komma fram till Hoppets vik och fann där en övergiven hydda. Efter ett par dagars väntande medan stormar rasade kunde de sedan ge sig iväg mot Snow Hill-ön. Den 7 november rädde fint och lugnt väder och de sex rodde intensivt 80 km söderut i 22 timmar i sträck men vid Cockburn-ön låg det fast is och man fick dra upp båten och slå läger för natten. Sedan fortsatte de till fots de 15 engelska milen som var kvar fram till huset. Larsen upptäcktes först av Bodman som ropade "Larsen, Larsen". De andra trodde Bodman fått "tomtar på loftet" men upptäckte snart vad som hänt. Dagen var den 8 november. Tidigare samma dag hade den argentinska korvetten *Uruguay* anlänt för att undsätta expeditionen och alla var i fullt arbete med att packa ihop och bege sig ut till fartyget. Den 8 november har gått till historien som en mycket märkelig dag, då

räddningsexpeditionen sammanstötte med både Nordenskjöld och hans övervintringskamrater och med kapten Larsen. Denne kunde meddela, att alla utom en man var välbehållna. Tidigt på morgonen den 10 november kunde *Uruguay* hämta de övriga 13 männen på Pauletön och man kunde påbörja hemresan till Buenos Aires. En våldsam storm bröt ut strax efter att de hade passerat Syd-Shetlandsöarna. *Uruguay* rullade så kraftigt, att två av masterna knäcktes och fartyget liknade mest en haverist. Efter ett kort stopp vid Nyårsön, där hundarna sattes iland och i Santa Cruz, ankom *Uruguay* till La Plataflodens mynning den 30 november.

Återkomsten till Buenos Aires

I Buenos Aires förberedde man sig omsorgsfullt för att fira återkomsten. Expeditionsdeltagarna och korvetten *Uruguays* besättning mottogs som hjältar. Räddningen av den svenska expeditionen var en stor händelse i Argentina. En stor mängd olika vykort producerades mycket snabbt i mycket varierande kvalitet. De stora dagstidningarna La Nacion och El Diario förfogade över repro- och tryckeriutrustning så de kunde snabbt producera flera serier vykort. En serie utgiven av Casa Editora visar bl.a. de sex officerarna på Uruguay (se bild 14 på nästa sida), och på en del kort förekommer expeditionens egna bilder.

Efter att snabbt ha blivit ordentligt ekiperade avlöste fester och mottagningar varandra för våra hjältar. Efter en vecka i Buenos Aires, skriver Bodman hem till sin mor: "Totalt utfestad. Tack för telegrammet. Kommer om ett par dagar. Gösta." Märkligt nog är mycket få postala objekt kända med ursprung i Antarktis vilka skickats vid återkomsten till Buenos Aires. Ett "hemgjort" vykort föreställande *Antarctic* skrevs av K. A. Andersson ombord på räddningsfartyget *Uruguay* och postades i Buenos Aires den 1.12 1903. Ett par kort är också kända avsända från den tyska postångaren *Tijuca*. Dessa kort är försedda med den ovala tyska skeppspoststämpeln Deutsche Seepost, ef-

14. Vykort nr. 30 publicerat av La Nacion föreställande korvetten *Uruguay* som undsatte Nordenskjölds expedition. På bilden anländer *Uruguay* till Buenos Aires den 2 december 1903 med två master avbrutna efter en dramatisk storm under hemresan.

tersom expeditionsdeltagarna blev inbjudna att medfölja *Tijuca* tillbaka till Europa i slutet av december 1903.

Post till expeditionen

Det finns en del post huvudsakligen från Sverige och den adresserades till det Svensk-Norska Konsulatet i Buenos Aires eller till konsuln i Port Stanley, Falklandsöarna. Totalt är c:a 35 objekt kända i filatelistiska kretsar. När beskedet nådde Sverige att expeditionsdeltagarna skulle segla hem från Argentina med den tyska postångaren *Tijuca* sändes post till fartygets ankomsthavn Vigo i Spanien. Det är 6 försändelser kända av denna typ.

Nya expeditionskuvert efter hemkomsten

Efter hemkomsten lät både Carl Skottsberg och K. A. Andersson trycka upp egna kuvert

och brevpapper. På K. A. Anderssons brev och kuvert står det endast SVENSKA SYDPOLSEXPEDITIONEN med två tunna streck under texten. Kuvertet har måttet 120 x 150 mm och texten är 98 mm lång. På brevpapperet är texten något mindre och 75 mm lång i ganska stora versaler. Dessa användes så länge upplagan räckte. Skottsbergs kuvert, som mäter 113 x 142 mm, har en tvåradig fransk text påtryckt: EXPÉDITION ANTARCTIQUE SUÉDOISE / CARL SKOTTSBERG. Texten är ganska liten och översta raden mäter endast 52 mm (se bild 15). På brevpapperet är texten större och den översta raden mäter 64 mm. På en tredje rad är också ordet BOTANISTE tillagt. Alla vetenskapsmän på expeditionen blev vid hemkomsten mycket berömda och de hade ett mycket rikhaltigt vetenskapligt material med sig hem. De speciellt upptryckta brevpapperen och kuverten användes säkert flitigt i deras korrespondens med

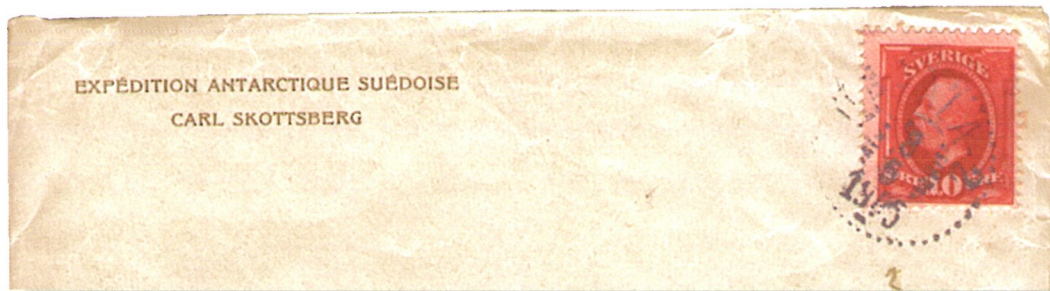
utländska vetenskapsmän, i sammanhang där dessa kuvert gav lite extra status. Idag är endast ett par kuvert kända av de ovan nämnda typerna och dessa är poststämplade 1905.

Expeditionens brev och vykort

Brev från Otto Nordenskjölds antarktiska expedition är mycket sällsynta och dyker endast sporadiskt upp på marknaden. Stefan Heijtz och jag samlar sedan många år på material från denna expedition och vi har tillsammans försökt sammanställa det material som finns ute på den filatelistiska marknaden. Totalt känner vi till 106 objekt från expeditionen och c:a 40 objekt adresserade till expeditionens medlemmar. Av expeditionens eget tillverkade vykort föreställande *Antarctic* känner vi till 23 stycken, varav de flesta är avsända från Sandefjord eller Fal-

mouth. Man hade fotografisk utrustning ombord och S.A. Duse var bl.a. aktiv med att tillverka egna vykort med motiv tagna under resan. Totalt har vi funnit 20 stycken från alla etapper av resan före fartygets förlisning. Från årsskiftet 1901-1902 har vi registrerat två argentinska helsaker med motiv från en snöig strand vid Ushuaia. Dessa fick endast användas inom Argentina men var adresserade till Norge och Sverige och har därför ej poststämpats. Av de förtryckta större kuverten med svensk text är 3 stycken kända och av de mindre 4 stycken. Av kuvert med fransk text är 6 stycken kända, alla i det större formatet. Vi anser att det totalt kan finnas ytterligare något tiotal objekt som ännu inte har passerat under våra ögon. 38 försändelser har fartygets violetta stämpel på framsidan och 10 stycken på baksidan.

15. Övre delen av förtryckta expeditionskuvert tillverkade av K.A. Andersson respektive Carl Skottsberg efter hemkomsten från Antarktis.

Den avsända posten fördelar sig
på följande platser:

Göteborg före avresan 1-10.10 1901	6
Sandefjord 17-19.10 1901	10
Dover 22.10 1901	1
Falmouth 26.10 1901	6
Cap Verdeöarna 14.11 1901	6
Buenos Aires 16-21.12 1901	13
Port Stanley 31.12 1901-1.1 1902	10
Nyårsön 5.1-6.1 1902	5

Post från Antarktis:

Ushuaia 5.3-23.3 1902	1
Port Stanley 26.3-11.4 1902	15
Port Stanley 11.7-9.9 1902	10
Ushuaia-Harberton 15.9-31.10 1902	14

Post från Buenos Aires vid återkomsten:

Den 2.12-10.12 1903	7
Postångaren Tijuca 10.12 1903-6.1 1904	2

Summa **106**

Källor

Goldberg, Fred,

Polarforskaren Otto Nordenskjöld 1869-1928.
Ymer 2001.

Nordenskjöld, Otto,

Antarctic - Två år bland sydpolens isar.
Stockholm 1904.

Duse, Samuel August,

Bland pingviner och sälar - Minnen från
Svenska Sydpolsexpeditionen 1901-1903.
Stockholm 1905.

Goldberg, Fred, Wiklander, Lars A.

& Capdevila, Ricardo,

Description of the Nordenskjöld Hut on
Snow Hill Island, Antarctica.
Stockholm 2001.

Jag vill framföra ett varmt tack till Stefan Heijtz
för värdefulla diskussioner beträffande det postala materialet samt för
utbyte av data och lån av objekt för illustrering av denna artikel.